

Kistelek, Víg utca. Kőporral bevakolt, tisztos jólétet hirdető házak, köztük itt-ott árulkodó tanúi a múltnak: nádtetős, fehér falú tanyaépületek. Az egyik ilyen hátsó udvarban meghúzódó egyszobás „mézeskalács” házikóban él a város, s talán a megye legidősebb asszonya, Pap Imréné. Rokonok nélkül, ám mégsem egyedül.

Följebbvaló uraknak citerázott

Ágyban fekvő, akadozó szavú nénikére számítottam, amikor elindultam a tanya felé a virágokkal szegélyezett kerti úton. A hivatlan és váratlan vendéget azonban maga az éppen söprögető, mesebeli anyóka fogadta.

— Jöjjön beljebb, kedves. Itt élek én. A másik épület túl nagy nekem, jobb' szeretem ezt a pici szobát. Meg aztán télen ez melegebb. Mindent megtesznek nekem az eltartóim, Zelei Imréék. Régi jó szomszédok. Ha jók nem lennének hozzám, úgy lehet, meg se lennék már.

Hogy pontosan mikor is született Annus néni? Azt mondta erre: „elfelejtettem”. Utánaéztünk az igazolványban. A papír szerint 1887. január 3-át írták, amikor meglátta a napvilágot. Az azonban rémlik neki, mintha édesanyja egyszer bevallotta volna: csak egyéves korában keresztelték meg. Így fiatalítottak rajta egy keveset, mondván, jó pont lesz ez a férjhezmenéskor.

Hogy emlékezete szerint mikor volt boldog Annus néni? A kérdést mintha nem is akarta volna érteni: hát boldogságra való ez az élet? Aztán ezt felelte: csak akkor lehettem, amikor fiatal voltam és kicsi volt a lányom.

A boldogság egy pillanatát talán éppen az a falon függő, régi fölvétel kapta el, amelyen a széles vállú, nagy darab Imre oldalán ott állt, asszonyi szépségében Annuska, előtük pici lányuk.

— Mikor férjhez mentem, 18 éves voltam. A férjem trombitán játszott, meg hegedűn. De citerázni is tudott. Járt a vendéglókat, szeretett muzsikálni. Emlékszem: amikor a följobbvaló urak vendégséget csináltak, mindig meghívták.

Minden szépen indult: a szülőktől rájuk maradt egy hold szőlőben dolgoztak, disznót hizlaltak, Annuska meg tömte a libákat és nevelte a gyermekét.

TÚL A TIZEDIK X-EN

Hát boldogságra való az élet?

Asszonymenet a kaszárnyába

Aztán egyszerre mindennek vége szakadt. Kitért az első világháború, Imrét elvitték katonának.

— Két falubeli asszonnyal egyszer fölkerelkedtünk: elhatároztuk, megkeressük a férjünket. Utánuk mentünk Brassóba. Tudtuk, onnan viszik őket a frontra. Én is látni akartam az enyémet, ki tudja, nem ez lesz-e az utolsó találkozás. A város szélén volt a nagy kaszárnya... mi meg hárman kivettünk egy szobát az utolsó házban. Amikor csak lehetett, szaladtunk az urunkért.

Annus néni ezután sokáig hírt se hallott a párjáról. Egyszer valaki tudni vélte, talán haslővést kapott. Azután értesítették: meghalt. Az asszony elsiratta, meggyászolta szegényt. Négy év múlva egyszer csak lélekszakadva állt be hozzá előfűtárként az édesanyja: „*Itthon van az Imre!*” És mögötte, lassan bandukolva, botjára támaszkodva vonzolta magát egy férfi. Kissé meghajlott a fájdalomtól: a lövés helyét szorította a ruha. Úgy festett, hogy a gyerek nem vállalta: „*Ez nem az én apám, ez egy koldus*” — mondta.

— Sokáig ápolták távoli kórházakban. Kérnyyezte, engedjék haza, hiszen itthon, az iskola mellett is volt kórház. József főhercegtől kapott is egy levelet, hogy a kisteleki kórházba távozhat. Hát ő megkezdte a kórházat, anyámékhoz, majd hozzám jött először.

Hosszas kezelés után a férfi jobban lett, de ezután már csak „térgetve” tudott dolgozni.

— Az az egy hold szőlő volt a mindenünk. Jó föld volt, jó helyen, benn a faluban. Azt is államosították: 61-ben elvette a téesz, pedig nem lett volna szabad elvenniük. Az értékes föld helyett innen 20 kilométerre lévő Péteriben ajánlottak föl ócska homokot. Nem fogadtuk el... Mert a mi szőlőnk végénél verték be a karót, hogy onnan fizetnek érte. Sokra becsülték — aztán nem fizettek.

Az idős asszony elhallgatott. Pihent, vagy kutatót még valami után az emlékezetében?

— Az a föld ma is megvan, más

műveli. Pedig de szép szőlő volt ott, mi magunk ültettük...

Annus néni évi 341 forint járadékot kapott érte. Ma 5400 forint a nyugdíja — ebből él.

— Amíg bírtam, nem ijedtem meg a munkától. Kofálkodtam is! — mondta ki örömmel, s nem tudni, a hajdani tett vagy egy újabb megtalált emlék csalt büszke fényt a szemébe.

Volt egy menhelyi gyerek is

— A második háborúban volt egy cimborám, egy másik asszony. Fogtuk magunkat, háziszákok varrtunk és a levágott, fölpuccolt hizott libákkal, kenyérrel, liszttel elindultunk Pestre. Hol gyalog, hol vonaton — fölkeredezkedtünk a katonavonatra... Hej, de hosszú volt az út visszafelé Pestről Lajosmizsére, lábom! Kikötöttünk, pihentünk, aztán megint nekivágtunk az útnak...

— Megérte?

— Á, haragudott a férjem, azt a kis pénzt, amit árultam, azt se költöttük el. Nem érte meg a fáradságot.

Annuska először eltemette az urát. Kutatott az emlékezetében Margitával: mikor is? Talán 1976-ban. Egyszem lányának Pesten tönkrement a házassága, fiatalon elváltak. De jó gyerek volt, pénzt is küldött, vitte is Pestre édesanyját. De aztán megbetegedett a mája és 66 évesen ő is itthagya a mamát.

S ahogy meregetett Annuska a múlt tengeréből, ismét fölfedeztem szememben az előbbi furcsa fényt:

— Menhelyi gyereket is „tartottunk”! — majd' elfelejtettem. Másfél éves volt, amikor hozzánk került. Mi mindig odavoltunk a szőlőben, a lányom meg — 15—16 éves lehetett — sokat volt egyedül. „Hozok én egy kislányt valahonnan” — mondógatta. Ahova varrni járt, ott volt négy gyerek is, igaz, egyik se kislány. Hát elhoztuk onnan a Gyurikát. Nagyon szerettük, szép kislány volt...

Hogy hová vetette a sors a szeretett fogadott fiút? Amikor utoljára járt otthon, eldicsekedett azzal, hogy már neki is van 2 hold földje. Gazdag árvalányt vett feleségül, Csong-

rádon, szép házban laktak. Mikor látta Annuska utoljára a fiút? Valamikor az ötvenes években. Most lehet vagy 60 esztendő...

— Könnyen hagyott bennünket, pedig de sokat adtunk neki. Menhelyi volt, hát 100 liter borba került, hogy fölvegyék a csongrádi villanytelepre. Villanszerelőnek taníttattuk. Szépen jártunk, boltban vett ruhában. Amikor aztán jól keresett, előkerült az anyja... Ő beszélt le rólunk, biztos azért nem jött többé.

— Azt se tudom, él-e, hal-e.

Még befűz a tübe

Kíváncsi voltam, hogyan telnek az ember napjai, ha megadatott számára az a csoda, hogy egészséges is, és túl van a tizedik X-en. Annus néni elmondta a napirendjét. Fiatalon is rossz alvó volt, de mostanában jó, ha 1—2 órára lehunyja a szemét. Az éjszaka nagy részét ébren tölti, gondolkodik. Nem árulta el, mi jár olyankor a fejében. „Minden eszembe jut...” De hogy mi? Titok.

Reggel 8 óra körül kel föl, tesz-vesz maga körül. Margitka teát vagy kávét hoz neki. Soha nem reggelizett Annus néni, fiatalabb korában sem, ellenben ma is megiszik éhgyomorral egy pici pálinkát. Soha nem vetette meg a bort — hisz abból mindig volt otthon bőven —, most is kap egy-egy kis pohárral. Hogy mi a kedvenc étele Kistelek matuzsálemi korú asszonyának? Orvosi tanácsnak is beillenék, amit válaszul: előre kijelenti: a húst nem szereti, bár éppen megéjszi. Legszívesebben a savanyú káposztát csipegeti nyersen, de adhatják neki bármilyen módon elkészítve. Világéletében kedvence volt a krumpliceves, rengeteg gyümölcsöt evett, ezek közül is a meggyet tartja a legjobbra. Gondozója, aki 50 éve ismeri, azt mondja: rendszeresen evett, de keveset. „Pedig ehettem volna, mert telt volna” — egészítette ki Annuska.

A szellemi táplálékot sem vontam meg magától soha: korábban moziba járt, sokat olvasott, „de már rossz a szemem” — mondta. Anynyira azonban nem, hogy varrni ne tudna. „Néhány éve még könnyen belefűztem a tübe. Most is belehúzom a cérnát, de soká”.

Somogyi Károlyné felvétele

Üldögél, nézelődik naphosszat, szívesen beszélget „ezekkel a jó emberekkel”, akik mindent megtesznek érte. Este átmegy hozzájuk tévét nézni, s ahogy Margitka mondta, érdeklődéssel figyeli még a híradót is. Tíz óra körül elbúcsúzik és lefekszik. „Öreg korom előtt egyszer voltam orvosnál” — meséltem, azóta már többször is. Télen folyógyult egy tüdőgyulladásból.

Kérdeztem, jár-e templomba Annus néni. „Mindig jártam, de már nem tudok” — felelte. De elárulta, sokat imádkozik, s „az az áldott jó pap, Rostás Sándor” minden első pénteken ellátogat hozzá és meggyóntatja. „Legutóbb még cseresnyebefőttem is hozott!”

Hogy milyen volt eddig ez a hosszú élet, amely oly keveseknek adatik meg? Volt benne szenvedés elég, kevés öröm is talán.

— Megbékéltem a világgal. Várom már a halálot. Nagyon oda-váló vagyok... Látja, kifáradtam — állt föl botjára támaszkodva, nem kísérem ki. Kész regény, amit följegyzett rólam.

Eletregény, melyet elmesélni fárasztóbb így túl a százon, mint megélni. Annál inkább: köszönet érte.

CHIKÁN ÁGNES

TAKÁCS
TIBOR

Szülike

Most, hogy már én is nagypapa vagyok és hetente legalább egyszer-kétszer itt alvó vendégünk a 25 hónapos unokám, így aztán egyém ő a napfényes délelőtti világot megismerő sétáinkon is. Igen, fogja a kezem, s felfedezzk a környéket, s közben egyre többet gondolok anyai nagyanyámra és nagyapámra. Hogyan emlékszem rájuk? Milyenek voltak?

Az első élmény: a túlzó szeretet. Hatalmas, csattanós puzsika emlékszem, ami nagyanyámtól még jól is esett, de nagyapám, Lőrincz István szép, pedrett bajszot viselt, amin ott volt a napi étel színfoltja, legtöbbször a paprikás krumpli zsíros pirosa, s bizony minden lelkes puzsija szúrós volt és riadtan menekültem a karjából. Amúgy szerettem náluk lenni, hiszen kocsibejárás házban laktak, a ház végében istálló is volt, nagyapám odavitt a lovakhoz (persze, mondani sem kell, nem az övé volt se a ház, se a ló, csak lakók voltak) s én boldogan ismerkedtem meg az elvarázsolt táltosokkal.

Nagyanyámat jobban szerettem nagyapámnál. Persze, könnyű ezt megállapítani annyi év után, ítélkezni a rég halálbementek fölött, de inkább magamon, a hajdánvolt kislegényen, a két-három éves emberként, mint rajtuk és fölöttük. Hogy kit szeret az ember gyerekként? Aki jó hozzá, aki kedveskedik, finom ételt tesz a tányérjára. Nagyanyám, lánynevén Szabó Viktória éppen annyi lehetett, mint én most, két-három évvel túl a hatvanon, de ugye, mondanom sem kell, hogy nagyon öregasszony volt a szülike. Mert így nevezte édesanyám és húga, Etelka néni, az én csodálatos keresztanyám, de róla már oly sokszor írtam, míg nagyszüleimről alig. Nagyapámról még csak-csak, hiszen oly szépen tudott mesélni, ha több volt benne a bor a megengedettnél, és annyit mindig ivott, hogy ferdén álljon benne a lélek. Ilyenkor jött rá a mesélhetnék és a szerethetnék. Mert mesélni nagyon tudott ám, röszekei volt, akárcsak a nagymama, s Röszkén sokszor megfordult annak idején Rózsa Sándor. Hát róla mesélt s én borzongva hallgattam, hogy milyenek voltak a betyárok. Csak az nem tetszett, hogy engem is a betyárok közé sorolt, amikor magához ölelt, s össze-vissza szúrt bajszos csókjaival s azt mondta: te vagy az én kis betyárom!

Szóval nagyanyám volt a szülike. Anyám csak azt mondta neki: szülem, a becézgető

szóval csak Etelka udvarolt neki. Mert kell az anyának az udvarlás a lányaitól is, kell a szeretgetés, a megbecsülés, a dicséret. És miért lehetett volna dicsérni, ha nem másért, mint a főztjéért. Én szülike házánál szerettem meg a töltött káposztát, most is számban az íze, lángost is sütött néhanapján, a krumpis tarhonyáját is szerettem, meg a paprikás krumpliját, de csak akkor, ha kolbász is volt benne. Disznórokkra emlékszem, két éves koromból hoztam magammal a disznó hajnali halálhőrgését, de a reggelire sütött friss vért úgy szerettem, hogy most, írás közben is összefut számban a nyál. És nagyanyáméknál kemence is volt. Fel lehetett kuporodni a sutba, ott voltunk mi jó helyen Jóska unokabátyámmal, sugdolóztunk, viháncoltunk, virgonckodtunk, míg el nem aludtunk. De akármilyen mélyen is álmodtam, a kemencében sült tök illatára mindig felébredtem. Az volt a gyerekkor szinte egyetlen édessége, a sült tök. Mert úgynevezett déligyümölcsöt: narancsot, fügét, szentjánoskenyeret csak a Mikulás vagy a Jézuska hozott, nyilván nem tudta, hogy máskor is megettük volna szívesen. De sült tök telente mindig volt, mézedes, jó ízű, egészen a héjáig megettük, mi, gyerekek, ebben a növérem, Klárka is versengett velünk, fiúkkal.

Aztán emlékszem halálomig az ott töltött éjszakákra. Nagy párnák és nagy dunyhák melegebe fészkeltem be magamat, jaj, de nem szerettem kikelni belőle, ha apámék este tíz körül hazaindultak a gyufagyári bérházba. Ha megkönnyörültek rajtam, ott maradtam. Ha nem, apám a nyakába vett, s én éppen csak kikelve az álom süto melegéből, hazáig fáztam. De ha ott maradtam, kiteljesedett a boldogságom. Még az se nagyon zavart, hogy nagyapám éjszaka telekőhögte a sötét világot, nagyanyám ilyenkor szidta! „úgy, úgy Pista, ébressz csak föl a gyerkőket”. s ha erre sem hallgatott el az öreg, akkor tovább szidta: „mert mindig azt a bűdös dohányt köll szívni”. Nagyapám pipázott, igen ritkán cigarettázott, de az esti lámpagyújtáskor első dolga volt rágyújtani.

Persze a lámpagyújtás volt ám a valami!

Amikor én két éves voltam, vagyis 1929-ben,

még nem volt villany minden szegedi házban. Nagyapáméknál se volt. Sötétedéskor nagyapa vette a petrolámpát, levette az üveget, kicsavarta a lámpabélt, meggyújtotta a gyufával, visszacsavarta, rátette a lámpaüveget, felcsavarta, s a meleg fény szétömlött a konyhában. Ilyenkor nagymama azt mondta: „Dicsértés-sék...” Enélkül lámpagyújtás nem volt. És nagyapa az üveg fölé hajolt, szájaiban a cigarettával, s addig szívta, szívta, míg fel nem parázslott a cigarettája vége. Nagyapámat varázslónak néztem, aki lám, ilyen csodákra képes.

Náluk mindig olyan volt a hangulat mint ahogy Arany János megírta volt a Családi körben. Békés, patriarchális, ugyan nagyon szegényes, de én akkor ebből semmit sem tapasztaltam. Nekem az a világ úgy volt jó, ahogy volt. Hogy nagyapám napszámba járt a villanytelepre, ugyan, miért érdekelt volna? Hogy a nagymama keze mitől göcsörtös, mitől bütykösek az ujjai, sosem kérdeztem.

Felgyulladt a lámpafény és valaki mindig mesélt.

De nem ám holmi tündérmeséket, ő, azokat csak később ismertem meg. Nagyanyám, vagyis a drága szülike is tudott ám szívhez szóló, s engem megrémülődztető történeteket. A nagy szegedi árvízről. Hiszen a nagy árvíz idején már 16 éves nagylány volt. Jött a víz s ők felmenekedtek a nagy eperfára. Még a bútorok közül, a vagyona jelesebb darabjai közül is felmentettek egyet-kettőt, meg az ágyneműt, a dunyhákat, párnákat, meg lsten tudja, hogy még miket. Akkor persze még nem Szegeden laktak, hanem Röszkén, ott is mindent elvitt az ár. Nagyanyám olyan rémüldözve tudta elmesélni a még mindig szívében bujkáló félelmet, hogy vele borzongtam én is. Anyám nem szerette az ilyen meséket. S ha otthon ezzel szórakoztatam, legközelebb megkapta a szülike a magáét: „Ugyan már, miért rémisztgeti a kisgyerkőket?” De én nagyon szerettem a réméséket, s szülike legközelebb újra csak az árvízről és a megmenekedésükről mesélt. Mert az nagyon izgalmas volt, ahogyan a csónakosok jöttek, különösen úgy előadva a történeteket, hogy a házak gerin-

cén is voltak kimenekítendőek, s voltak, akik alatt percekkel azelőtt omlott össze a ház, mielőtt odaértek volna a csónakosok.

Mesevilágom így alakult a valóságból.

Nagyapám meséit azért szerettem, mert csak olyankor beszélte, ha evett. „Őszöl velem kisunokám?” „Őszök” feleltem, s nagyapám kétszítgette nekem a „katonákat” száradó kenyérből és avas szalonnából, (azóta is szeretem a jó avas szalonnát, ugyan, ki érti ezt még a mai világban?), igaz, ma már ritkán jutok hozzá. Az a szép sárga csík a szalonnában! Aki most kóstolja, bizonyára ehetetlennek találja, pedig milyen jó volt húsos zöldpaprikával. Ettünk, vagyis „öttünk”, s ha nagyapám előtte még pálinkát is ihatott, s utána volt két-három deci kocsisbora, nem cserélt volna senkivel a világon. Na, ilyenkor szerettem öregapámat. Különösképpen azért, mert volt egy halas buglibicskája, s azt néha a kezembe adta. Hát azután nagyon ácsingóztam. És nagynak és hatalmasnak éreztem a nagyapámat, aki még Rózsa Sándort is ismerte gyerekkorában.

Boldog gyerek voltam.

Ez a boldogságos állapot talán hároméves koromig tartott, míg édesanyám be nem adott óvodába. Attól kezdve csak ünnepnapokon járhattam nagyszüleimhez. Ha érett az eper, pardon az epör, az epőfán, ha fekete és fehér epőrral lakhattunk jól, mi gyerekek, s hozzá zsíros kenyeret ettünk, boldogok voltunk.

Azután elköltöztek nagyszüleim a régi házból.

Összetört fölöttem az ég. Oda lett a kemencés lakás, soha többé nem gyújtották meg a petrolámpát, lóhátra sem ülhettem, s nagyapát is inkább én kísértem haza a kocsmából, mint ő engem akárhová.

Most fogom az unokám kezét.

Sétálunk.

Játszunk a parkban, a népművészek faragta népi játékokon, repülnek alatta a galambok, fogja, szorítja az ökörféjes forgót, hinta-palintázunk a libikókán, belenéző a videokamerába, s nem tudja, hogy volt egy hajdani, egy régi (neki már sosem-létezhető) világ, ahová csak a nagyapja vágyik vissza, ha eljártszik a lehetetlennel s visszautazik az időben. Ó odahaza azt mondja: nagy — s ha meghallja egyszer majd azt a szót: szülike, — nem is érti meg, soha.